

Potenties van Natura 2000-gebied 103 Nieuwkoopse Plassen & De Haeck voor de Grutto *Limosa limosa*

Sovon Vogelonderzoek Nederland

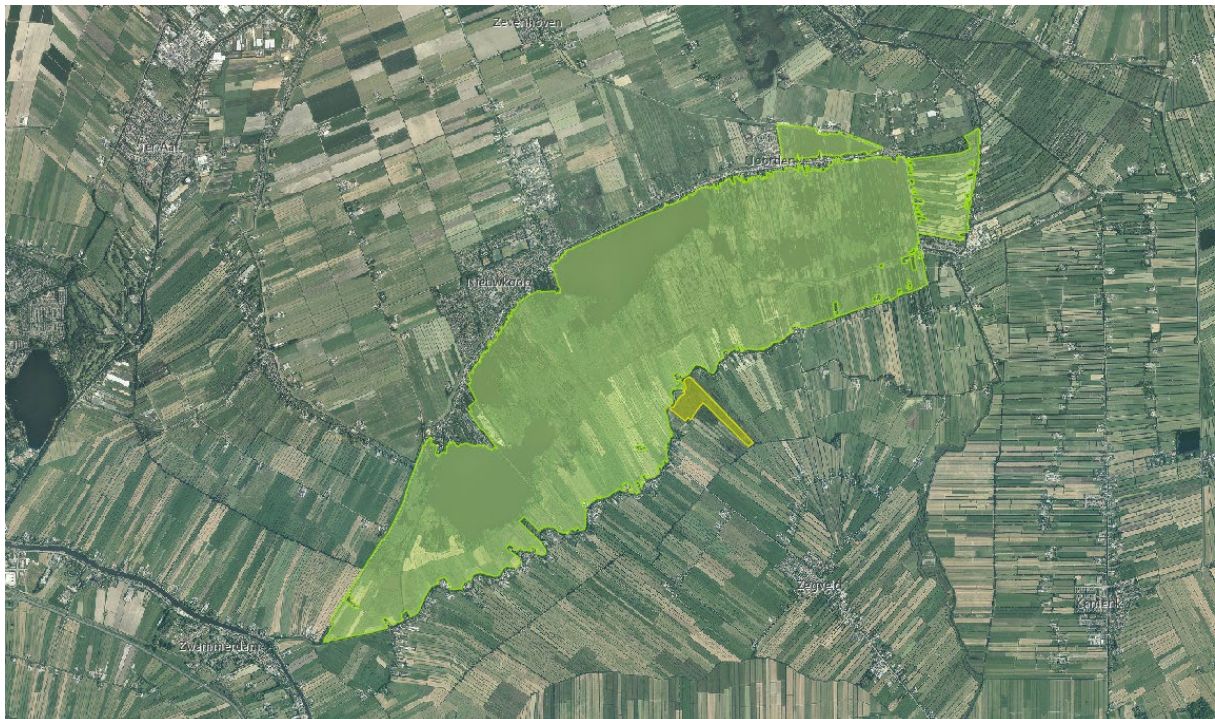
Kader

In Nederland broedt meer dan 80% van de voor West-Europa relevante internationale gruttopopulatie¹. Landelijk neemt de populatie al decennia af en wordt daardoor op langere termijn in het voortbestaan bedreigd. Om maatregelen te treffen om de negatieve ontwikkeling te keren is kennis nodig over gebieden waar Grutto's in aantallen van betekenis broeden. In dat verband wordt verkend wat de betekenis is van Nederlandse vogelrichtlijngebieden als broedgebied voor de Grutto. Uitgaande van een ondergrens van ten minste 0,1% van de flyway-populatie waartoe de Nederlandse broedvogels behoren zijn 25 vogelrichtlijngebieden van potentieel belang geïdentificeerd. Deze gebieden dienen nader te worden beschouwd. In dit kennisdocument wordt de beschikbare kennis van Natura-gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck samengevat.

Kenschets Natura 2000-gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck

Algemeen

Nieuwkoopse Plassen & De Haeck is als Vogelrichtlijngebied en Habitatrichtlijngebied aangewezen. Het habitatrichtlijngebied is hetzelfde als het vogelrichtlijngebied, aangevuld met enkele percelen schraallanden ten zuidoosten van de Meije (figuur 1). De oppervlakte van het Vogelrichtlijngebied bedraagt 1.986 hectare. Een groot deel hiervan is eigendom van Natuurmonumenten (meer dan 1.350 hectare). De rest is in handen van particulieren (Provincie Zuid-Holland 2015).

Figuur 1. Begrenzing van Natura 2000-gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck (groen: vogelrichtlijn- en habitatrichtlijngebied, geel: alleen habitatrichtlijngebied).

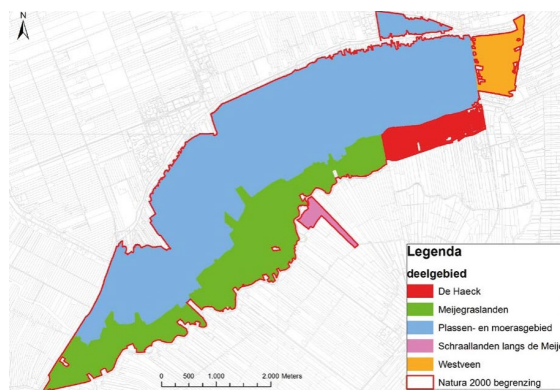
Landschapsecologie en beheer

De Nieuwkoopse Plassen en De Haeck maken deel uit van het Hollands-Utrechts laagveengebied en liggen centraal in het Groene Hart. Het riviertje de Meije is de zuidelijke grens van de Nieuwkoopse Plassen en De Haeck, wat betreft het vogelrichtlijngebied. Het grootste deel (ruim 1.350 hectare) betreft

¹ De West-Europese/Noordwest- en West-Afrikaanse flyway-populatie.

veenplassen en veenmoeras. Verder ligt er ongeveer 600 hectare graslanden, vooral in de zogenaamde Meijegraslanden (figuur 2). De Nieuwkoopse Plassen en De Haeck zijn omringd door agrarische graslanden. Hierna wordt nader ingegaan op de graslanden (het potentiële leefgebied van de Grutto als broedvogel) in het vogelrichtlijngebied.

Figuur 2. Deelgebieden binnen Natura 2000-gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck (Provincie Zuid-Holland 2015).

De Meijegraslanden zijn 542 hectare groot, waarvan 285 hectare in bezit is bij particulieren en 257 hectare van Natuurmonumenten. Ze bestaan deels uit intensief agrarisch grasland en deels uit percelen met een natuurfunctie (Natuurmonumenten). Hier wordt twee keer per jaar gemaaid, gecombineerd met seizoensbeweiding plaats. Bij de beweiding worden voornamelijk schapen en koeien ingezet. Natuurmonumenten maakt met gebruikers of pachters van haar percelen afspraken over de bemesting van deze percelen. In polder Westveen liggen gronden met deels een agrarische bestemming. Het gaat om ongeveer 44,5 hectare. In het bestemmingsplan zijn deze percelen deels begrensd als agrarisch gebied met hoge natuurwaarde en deels aangemerkt als (te ontwikkelen) natuur. Natuurmonumenten heeft in polder Westveen ca. 17 hectare in eigendom. Hier vindt agrarisch graslandbeheer met beperking plaats. Binnen de Meijegraslanden en Polder Westveen liggen nog grote oppervlakten agrarisch grasland die nog intensief gebruikt worden. Hier is de vegetatie zeer soortenarm. In de Meijegraslanden bestaat de bodem uit bosveen met daarop een kleiige, moerige eerdlaag. De bodem in Polder Westveen is een koopveengrond; een eutroof veentype met een kleidek van minder dan 50 cm dik.

In het gebied is sprake van een gebrek aan gebiedseigen water om het oppervlaktewater op peil te houden. Doordat de omliggende polders (droogmakerijen) een stuk lager liggen, treedt wegzijging naar deze gebieden op. Daarnaast gaat er direct water naar de omliggende polders. Ook treedt er verdamping op. Hierdoor verdwijnt meer water uit het gebied dan er door neerslag wordt aangevuld. Het peilbeheer in de Nieuwkoopse Plassen bestaat uit een flexibel peil met een marge van 2 tot 4 centimeter afhankelijk van het moment in het jaar. Om het watertekort aan te vullen wordt gebiedsvreemd water ingelaten. Dit is nadelig voor de waterkwaliteit van het gebied. De Meijegraslanden liggen grotendeels tussen -0,9 en -2,5 meter NAP. Ze maken onderdeel uit van Polder Nieuwkoop en Noorden. In de Meijegraslanden liggen meerdere (ca. 20) particuliere onderbemalingen. De Meijegraslanden zijn sinds 2012 zoveel mogelijk geïsoleerd van de rest van het plassen- en moerasgebied: in alle doorgaande sloten tussen de Meije en de plassen is een dam(wand) of doorvaarbare stuw aangebracht. Hydrologisch zijn de natuurgronden gekoppeld aan het plassen- en moerasgebied en de agrarische gronden aan de Meije. Door deze maatregelen wordt de stroming van - als gevolg van bemesting - voedselrijk water vanuit de Meijegraslanden naar het Plassen- en moerasgebied zoveel mogelijk voorkomen. Polder Westveen ligt binnen het beheergebied van Waterschap Amstel, Gooi en Vecht en watert af op de droogmakerij Noordse Buurt. De gehele polder is één peilgebied. Het huidige peilregime in Polder Westveen is NAP - 1,85 meter (ZP)/NAP -1,90 meter (WP). Dit is een erg krappe marge en een compromis tussen voldoende drooglegging voor de bebouwing en kavels aan de rand van het gebied en een grondwaterstand in de percelen die agrarische bedrijfsvoering mogelijk maakt. De drooglegging varieert tussen de 10 en 80 centimeter. De gemiddelde drooglegging is 37 centimeter.

Ontwikkeling van de Grutto in de Nieuwkoopse Plassen & De Haeck

Broedvogelinventarisaties gaan terug tot 1974 (Veldkamp 1998) toen 130-140 territoria werden vastgesteld. In 1984 ging het nog om 106 territoria en in 1997 was het aantal sterk afgenomen naar 26 territoria. Na 1997 is het gebied niet meer in één jaar integraal geteld. In het gebied liggen 26 telgebieden (steekproefgebieden). Deze dekken niet het hele gebied af en ze zijn evenmin in hetzelfde jaar onderzocht. Door telgegevens van verschillende jaren te combineren en te kijken naar de ligging van het leefgebied van de Grutto, ontstaat een indruk van de huidige populatie.

- In het BMP-telgebied Nieuwkoopse Plassen Zuideinde (zuidwestelijke deel Meijgraslanden) wordt sinds 2010 vrijwel jaarlijks geteld. De aantallen namen er toe van 16 paar in 2010 tot 46 paar in 2020. Na 2021 zijn de aantallen afgenomen tot 8 paar in 2024 (archief Sovon).
- In de rest van de Meijgraslanden liggen nog eens 4 broedvogeltelgebieden. Daar ontbreekt de soort recent als broedvogel. In de jaren negentig zaten daar tot 27 paar Grutto's.
- Buiten de Meijgraslanden lijkt de soort niet voor te komen, behoudens een incidenteel territorium in het plasseengebied.
- In de Haeck is de soort voor het laatst gemeld als broedvogel in 2007 (2 paar). Hier kwamen in de jaren '90 maximaal 5 paar voor. Van Polder Westveen ontbreken telgegevens.

Het huidige voorkomen van de Grutto lijkt nagenoeg beperkt tot het zuidwestelijk deel van de Meijgraslanden (figuur 3), waar het aantal territoria in 2022-2024 tussen 8 en 20 lag². Het huidige voorkomen in Polder Westveen is onduidelijk.

Figuur 3. Verspreiding van territoria van Grutto in 2022 binnen de VR-gebiedsgrenzen in de Nieuwkoopse Plassen & De Haeck (rode stip is territorium). Bron: Sovon.

² Dit recente aantal ligt door de doorgaande negatieve trend van de gruttopopulatie (inmiddels) onder de 0,1%-grens van de populatieomvang, die als grenswaarde gebruikt is voor het selecteren van relevante Vogelrichtlijngebieden. De selectie is gebaseerd op het gemiddelde over de periode 2016-2021, toen het aantal nog boven de 0,1%-grens uitkwam.

Drukfactoren in de Nieuwkoopse Plassen & De Haeck

De belangrijkste drukfactoren in de Nieuwkoopse Plassen & De Haeck zijn verdroging en intensieve landbouw. Deze en overige drukfactoren zijn samengevat in tabel 1.

Tabel 1. Drukfactoren die een doelstelling van de Grutto als broedvogel in de weg staan. De sterkte van het negatieve effect (impact) is uitgedrukt in hoog (H), matig (M) en laag (L). Tevens is beoordeeld in hoeverre het knelpunt (op termijn) oplosbaar is. De codes bij drukfactoren (NL-codes) hebben betrekking op typologieën die worden gebruikt voor rapportages aan de EC.

Subcode	Drukfactor	Omschrijving	Impact?	Oplosbaar?
FA7	Verdroging (bodem)	Een te lage grondwaterstand geldt als één van de belangrijkste knelpunten voor de Grutto (Beintema & van den Bergh 1977, Kleijn 2009a, 2009b, Kentie <i>et al.</i> 2015, Teunissen <i>et al.</i> 2020), en dé beperkende factor in gebieden met agrarisch natuurbeheer (Melman & Sierdsema 2017, Winsemius <i>et al.</i> 2020). Het directe negatieve effect op vochthoudende bodems (klei, klei op veen, veen) is mogelijk relatief beperkt zolang er in laagtes, greppels en slootkanten vochtige plekken zijn waar gevoerd kan worden mits er genoeg neerslag valt om de bovenste bodemlaag vochtig te houden. Door die vochtigheid blijft de bodem zacht genoeg voor naar wormen borende snijlen (Oosterveld <i>et al.</i> 2006). Het voorjaar wordt echter steeds warmer en droger (zie drukfactor 'klimaat'). Belangrijk is dat een lager grondwaterpeil (veel) vroeger maaien mogelijk maakt, met een lagere jongenproductie tot gevolg (Schekkerman & Müskens 2000, Schekkerman <i>et al.</i> 2009, Kentie <i>et al.</i> 2018). Vermoedelijk is er sprake van verdroging in het potentiële leefgebied van de Grutto in de Meijgraslanden onder meer door veel onderbemaling ten behoeve van agrarisch gebruik (Anonymus 2021).	H	ja
FA11	Klimaatverandering	Het late voorjaar is sinds de jaren zeventig steeds warmer geworden zonder dat Grutto's hun legdatum vervroegd hebben (Kentie <i>et al.</i> 2018). Klimaatverandering zorgt voor snellere gewasgroei, met te dichte vegetatie en eerdere maaidata als gevolg (Kleijn <i>et al.</i> 2010). In Zuidwest-Friesland ligt de overlevingskans van laat geboren kuikens lager dan vroeggeboren kuikens en late kuikens zijn voor het uitvliegen vaak in slechte conditie (Kentie <i>et al.</i> 2018, Loonstra <i>et al.</i> 2018, 2019, van der Velde <i>et al.</i> 2020). Dit suggereert dat de voedselbeschikbaarheid later in het seizoen afneemt, omdat insecten door klimaatverandering steeds eerder tot ontwikkeling komen (van der Velde <i>et al.</i> 2020), terwijl er dan ook minder vochthoudende bodems zijn (Kentie <i>et al.</i> 2015, Teunissen <i>et al.</i> 2020).	M	deels

Subcode	Drukfactor	Omschrijving	Impact?	Oplosbaar?
FB1	Predatie	Dit aspect kan evenals verdroging vermoedelijk moeilijk los worden gezien van intensivering (Brandsma 2001, Oosterveld 2011, Kentie <i>et al.</i> 2013). In het algemeen wordt predatie van nesten voornamelijk door zoogdieren veroorzaakt, terwijl kuikens vooral gepredeerd worden door vogels (Teunissen <i>et al.</i> 2020, Hooijmeijer <i>et al.</i> 2021). Predatie op volwassen vogels leek tot voor kort geen rol te spelen (Teunissen <i>et al.</i> 2008), maar neemt toe en inmiddels vindt ca. 30% van de jaarlijkse sterfte onder volwassen vogels in het broedseizoen plaats. In het Nederlandse predatie-onderzoek in 2003-2005 varieerde de nestpredatie bij de Grutto tussen 0 en 75%. Toch was nestpredatie niet doorslaggevend voor de uiteindelijke reproductie. Dat was predatie op kuikens: 79-93% van de pullen werd gepredeerd (Teunissen <i>et al.</i> 2008, Schekkerman <i>et al.</i> 2009). Gruttokuikens lopen bij verlies van dekking bij grootschalig en vroeg maaïen een grotere kans op predatie. Hierdoor worden ze gedwongen zich te verplaatsen en zijn daardoor kwetsbaar voor (vliegende) predatoren. De nabijheid van het moerasgebied van de Nieuwkoopse Plassen, met doelen voor onder andere Roerdomp en Purperreiger maakt predatie door ander doelsoorten een knelpunt voor weidevogels.	M	deels
FD1	Optische verstoring	Op de Meije die de zuidgrens vormt van de Meijgraslanden ligt een vaarroute vanuit deze zijn enkele doorsteken door de graslanden naar het plassengebied. Dit kan tot enige verstoring leiden van Grutto's. Het is niet geheel duidelijk in hoeverre sportvisserij plaats vindt bij de graslanden en de Meije.	L	ja
FD9	Schaalvergroting, intensivering agrarisch gebruik, verandering vruchtgebruik	Intensivering van agrarisch landgebruik leidt ertoe dat gebieden minder geschikt worden als broedgebied voor Grutto's. Onder intensivering van de landbouw wordt in dit verband verstaan: a) het verlagen van de grondwaterstand, b) hoger (kunst)mestgebruik, c) regelmatig (her)inzaaien van snelgroeiende proteïnerijke grassoorten en subtypen Engels raaigras <i>Lolium perenne</i> waardoor de kruidenrijkdom verdwijnt, d) egaliseren van de weilanden waardoor microreliëf verdwijnt en e) vroeger, frequenter en grootschaliger maaïen om meer en efficiënter gras te oogsten (Oosterveld 2011). Plaatselijk vindt daarnaast ook wisselteelt met gewassen als maïs en bloembollen plaats, wat gepaard gaat met gebruik van	H	ja

Subcode	Drukfactor	Omschrijving	Impact?	Oplosbaar?
		bestrijdingsmiddelen. Overigens worden ook in reguliere graslanden bestrijdingsmiddelen gebruikt tegen 'onkruid' zoals akkerdistel en ridder-zuring. In reguliere graslanden met bewerkingen op het land vroeg in het jaar, zoals maaien, is het broedsucces laag, grotendeels veroorzaakt door directe verliezen van legsels en kuikens en meer predatieverliezen. Gruttokuikens hebben op percelen die recent zijn gemaaid een 3-5 keer zo grote kans om gepredeerd te worden dan kuikens in percelen die nog niet zijn gemaaid (Schekkerman <i>et al.</i> 2009). Alleen in kruidenrijke graslanden met zwaar beheer is het nestsucces vanwege een verminderde kans op predatie en uitmaaien vergelijkbaar met het nestsucces in de jaren tachtig (Kentie <i>et al.</i> 2015).		
FT1	Natuur- en landschapsbeheer (beheermaatregelen)	(Plannen voor) verbetering/uitbreiding leefgebied moerasvogels en habitattypen (schraallanden) gaan ten koste van leefgebied voor Grutto als broedvogel.	M	ja

Maatregelen ten behoeve van behoud/herstel broedhabitat in Nieuwkoopse Plassen & De Haeck

Alle potentiële maatregelen met bijbehorende impact zijn samengevat in tabel 2. Het verwijderen van verstoringbronnen zoals verruiging en bebossing hebben hoge prioriteit, tezamen met het tegengaan van verdroging, door middel van het stopzetten van de onderbemalingen in het gebied.

Tabel 2. Maatregelen die getroffen kunnen worden om de effecten van de drukfactoren (per saldo) teniet te doen. De impact van de maatregelen is ingeschat in drie klassen (expert inschatting); Laag: draagt bij aan behoud en mogelijk licht herstel, Matig; draagt bij aan matig herstel, Hoog: draagt bij aan sterk herstel. De codes bij drukfactoren (NL-codes) hebben betrekking op typologieën die worden gebruikt voor rapportages aan de EC.

Drukfactor	Maatregel	Beschrijving	Beoordeling	Impact
FA7, FA11, FB1	Aanpassen grondwaterpeil (bijv. d.m.v. stuwen)	Structurele maatregelen in de waterhuishouding.	Structurele vernatting door een hoger grondwaterpeil (maximaal 30cm onder het maaiveld bij klei op veen) leidt tot later maaien, een gunstigere voedselsituatie en gaat predatie tegen als dat op grote schaal gebeurt.	H
FA7, FA11, FB1	Voorkomen van onderbemaling en aanleg plasdras	Plaatselijke maatregelen in de waterhuishouding.	Onderbemaling kan de voordelen van een structurele vernatting plaatselijk tenietdoen. Voorkomen van te lage grondwaterstanden door onderbemaling is dus essentieel om op gebiedsniveau vooruitgang te boeken. Buiten de reservaatdelen kan de aanleg van plasdrassen lokaal de (foerageer)omstandigheden voor de Grutto(kuikens) bevorderen.	H
FD9	Vermindering bemesting/ pesticiden, bevorderen	Beperking van het gebruik van meststoffen, pesticiden, of andere giftige stoffen binnen of buiten het gebied.	Bevordering van de variatie van de vegetatie en de variatie en kwantiteit van het bodemleven, wat de voedselbeschikbaarheid	L

Drukfactor	Maatregel	Beschrijving	Beoordeling	Impact
	kruidenrijk grasland, gebruik ruwe stalmest, extensieve beweiding		bevordert. Extensieve (voor)beweiding kan lokaal resulteren in een verbeterd microreliëf. De beschikbaarheid van percelen met kruidenrijk grasland (kuikenland) en ruwe mest is voldoende, waardoor de impact relatief beperkt is.	
FB1	Tegengaan predatie en waarborgen openheid landschap	De openheid van het landschap is laag. Tegengaan van verruiging, wegnemen van uitkijkplaatsen en schuil-mogelijkheden predatoren. Toepassen (of intensiveren) van populatiebeheer en/of vossenraster.	Het waarborgen van de openheid van het landschap kan leiden tot hogere dichtheden van weidevogels en op enige schaal leiden tot een hoger reproductief succes.	H
FD1	Uitgesteld maaien	Later maaien (bij voorkeur niet eerder dan 15 juni). Door stroken niet te maaien ontstaat een corridor voor kuikens naar nog niet gemaaide percelen ('kuikenland').	Dit leidt op grotere schaal tot een hoger nestsucces en een hoger reproductief succes.	H
FD9	Niet rollen of slepen	Door niet te rollen of slepen blijft essentieel microreliëf behouden. Dit zorgt voor meer variatie in vegetatie (zowel soorten als hoogte) en insecten.	Dit leidt tot een hogere kuikenoverleving.	M

Relatie met de actuele instandhoudingsdoelstellingen

Habitattypen

Voor Natura 2000-gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck gelden instandhoudingsdoelstellingen voor tien habitattypen (tabel 3). In negen gevallen is een conflict niet te verwachten, omdat er geen uitbreidingsopgave is of omdat er wel een uitbreidingsopgave is maar de randvoorwaarden aan abiotiek/hydrologie met zich meebrengen dat geen uitbreiding in gruttbroedgebied verwacht mag worden (en omgekeerd).

Tabel 3. Inschatting van eventueel te verwachten conflicten tussen doelen voor habitattypen en een eventueel toe te voegen doel voor de Grutto als broedvogel (= betekent behoudsdoelstelling, > betekent verbeterdoelstelling).

Habitatype	Doelstelling		conflict met Gruttodoel?	Toelichting
	opp	kwaliteit		
H3140 Kranswierwateren	>	>	nee	Geen uitbreiding in gruttbroedgebied voorstelbaar v.v.
H3150 Meren krabbenscheer/fonteinkruiden	>	>	nee	Geen uitbreiding in gruttbroedgebied voorstelbaar v.v.
H4010B Vochtige heiden	>	>	mogelijk	Bij uitbreiding in (potentieel) broedhabitat Grutto
H6410 Blauwgraslanden	>	>	nee	Geen uitbreiding in gruttbroedgebied voorstelbaar v.v.
H6430A Ruigten en zomen	=	=	nee	Geen uitbreiding in broedgebied Grutto voorzien
H6430B Ruigten en zomen	=	=	nee	Geen uitbreiding in broedgebied Grutto voorzien
H7140A Overgangs- en trilvenen	>	>	nee	Geen uitbreiding in gruttbroedgebied voorstelbaar v.v.
H7140B Overgangs- en trilvenen	>	>	nee	Geen uitbreiding in gruttbroedgebied voorstelbaar v.v.
H7210 Galigaanmoerassen	=	=	nee	Geen uitbreiding in broedgebied Grutto voorzien
H91D0 Hoogveenbossen	=	=	nee	Geen uitbreiding in broedgebied Grutto voorzien

Habitatrichtlijnsoorten

Voorts gelden er instandhoudingsdoelstellingen voor negen habitatrichtlijnsoorten (tabel 4). Indien de Grutto als broedvogel betrokken zou worden bij de instandhoudingsdoelstellingen voor de Nieuwkoopse Plassen dan is geen conflict te verwachten met de doelen voor habitatrichtlijnsoorten. Voor deze soorten wordt namelijk geen uitbreiding van de oppervlakte van leefgebied beoogd dat ten koste zou gaan van (potentieel) broedgebied van de Grutto. Andersom is het op voorhand niet volledig uitgesloten dat

uitbreiding van broedgebied van de Grutto kan conflicteren met locaties waar Noordse woelmuis of groenknolorchis kunnen voorkomen. Hoewel die kans heel klein is, is op deze locaties wel een maatwerkaanpak geboden.

Tabel 4. Inschatting van eventueel te verwachten conflicten tussen doelen voor habitatrichtlijnsoorten en een eventueel toe te voegen doel voor de Grutto als broedvogel (= betekent behoudsdoelstelling, > betekent verbeterdoelstelling).

	popu- latie	omvang leefgebied	kwaliteit leefgebied	conflict met Gruttodoel?	Toelichting
1016 Zegge-korfslak	=	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
H1082 Gestreepte waterroofkever	>	>	>	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
H1134 Bittervoorn	=	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
H1149 Kleine modderkruiper	=	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
H1163 Beek/Rivieronderpad	=	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
H1318 Meervleermuis	=	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
H1340 Noordse woelmuis	=	=	=	mogelijk	Bij uitbreidingsdoel voor broedgebied Grutto
H1903 Groenknolorchis	=	=	=	mogelijk	Bij uitbreidingsdoel voor broedgebied Grutto
H4056 Platte schijfhoren	=	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied

Broedvogels

Uit het beheerplan en de natuurdoelanalyse blijkt dat het voornemen is om de Meijegraslanden te gebruiken voor de uitbreiding van de roerdomppopulatie. Voor de Roerdomp gaat het om het inrichten van leefgebied voor vijf broedparen waar zo'n peilfluctuatie mogelijk is, dat zich overjarig riet in de vorm van water- en inundatieriet en riet- moeras kan ontwikkelen. De opgave is het inrichten van maximaal 50 hectare, om een zo robuust en optimaal leefgebied te kunnen creëren. De maatregelen komen ten goede aan moerasvogels, met name de Roerdomp, maar dus niet aan de Grutto (tabel 5).

Tabel 5. Inschatting van eventueel te verwachten conflicten tussen 1) broedvogeldoelen 2) niet-broedvogeldoelen 3) habitattypen en 4) habitatrichtlijnsoorten en een eventueel toe te voegen doel voor de Grutto als broedvogel (= betekent behoudsdoelstelling, > betekent verbeterdoelstelling).

Broedvogels	doelstelling paren	omvang leefgebied	kwaliteit leefgebied	conflict met Gruttodoel?	Toelichting
021 Roerdomp	6	>	>	mogelijk	Bij uitbreiding in (potentieel) broedhabitat Grutto
A029 Purperreiger	120	=	=	nee	Foerageert in broedhabitat Grutto
A176 Zwartkopmeeuw	9	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
A197 Zwarte stern	115	>	>	nee	broedhabitat komt (deels) overeen met Grutto
A292 Snor	25	=	=	mogelijk	Bij uitbreidingsdoel voor broedgebied Grutto
A295 Rietzanger	680	=	=	mogelijk	Bij uitbreidingsdoel voor broedgebied Grutto

Niet-broedvogels

Indien de Grutto als broedvogel betrokken zou worden bij de instandhoudingsdoelstellingen voor Nieuwkoopse Plassen & de Haack dan is geen conflict te verwachten met de doelen voor niet-broedvogelsoorten (tabel 6). Voor deze soorten wordt namelijk geen uitbreiding van de oppervlakte van leefgebied beoogd dat ten koste zou gaan van leefgebied van de Grutto. De eisen die deze soorten stellen aan rust- en slaappleatsen en/of foerageergebieden conflicteren niet met de eisen die de Grutto stelt aan de broedhabitat.

Tabel 6. Inschatting van eventueel te verwachten conflicten tussen niet- broedvogeldoelen en een eventueel toe te voegen doel voor de Grutto als broedvogel en/of niet-broedvogel (Smax is seizoensmaximum, = is behoudsdoelstelling).

Niet-broedvogels	expl.	Toe- lichting	Functie	omvang leefgebied	kwaliteit leefgebied	conflict met Gruttodoel?	Toelichting
027 Grote zilverreiger	60	Smax	Slaap- en rustplaats	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
A041 Kolgans	3 000	Smax	Slaap- en rustplaats	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
A050 Smient	3 500	Smax	Slaap- en rustplaats, foerageergebied	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
A051 Krakeend	90	Smax	Foerageergebied	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied

Functie als slaappleats en foerageergebied van de Grutto als niet-broedvogel

In Natura 2000-gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck is geen doelstelling vastgesteld voor de Grutto als niet-broedvogel. Er is ook geen noemenswaardige slaappleats bekend binnen het gebied. Iets noordelijker, in de Groene Jonker, is wel een grote slaappleats van 1.200 vogels bekend (figuur 4).

Figuur 4. Ligging van de slaappleats in de Groene Jonker, ten noorden van het Natura 2000-gebied.

Overige weidevogels

De betekenis van een gebied voor de Grutto kan niet los worden gezien van de betekenis van het gebied voor weidevogels als geheel. Dat geldt in sterke mate voor Kievit die nesten en kuikens fel verdedigt tegen predatoren. Een hogere dichtheid aan Kieviten verkleint daarmee ook de predatiekansen voor Grutto en andere weidevogels (Teunissen *et al.* 2020). In tabel 7 zijn van vijf soorten de meest recente aantallen (2024) in het Natura 2000-gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck weergegeven, waarbij geen van de soorten hoge aantallen/dichtheden laten zien. De dichtheden zijn een indicatie en berekend op basis van het totale oppervlak van het gebied (1.986 hectare); wanneer wordt gekeken naar het oppervlakte grasland (747) dan zullen de dichtheden hoger uitvallen. De dichtheden blijven echter laag.

Tabel 7. Voorkomen van de overige 'primaire weidevogels' in Nieuwkoopse Plassen & De Haeck in 2024 (N/100 hectare is de gemiddelde dichtheid per 100 hectare).

Soort	N territoria	N/100 ha
Scholekster	8	0.4
Kievit	23	1.2
Watersnip	1	0.1
Tureluur	8	0.4
Graspieper	9	0.5

Ontwikkelingen in de omgeving

Het Natura 2000-gebied wordt omgeven door polders (droogmakerijen) met intensief agrarisch gebruik (graslanden voor de intensieve (melk)veeteelt). De wegen rondom het gebied kennen plaatselijk dichte lintbebouwing. Visserij en recreatie spelen vooral buiten de graslandgebieden. Aandachtspunt is wel verstoring door laagvliegende luchtballonnen en sportvliegtuigen.

Opties voor bepaling instandhoudingsdoelstelling

Gegeven de omstandigheden in vogelrichtlijngebied Nieuwkoopse Plassen voor wat betreft de belangrijke variabelen beheer, openheid, polderpeil en verstoring (tabel 8, figuur 5), is voor de huidige situatie een populatie van 53 territoria *berekend*. De aanpak van de berekening is in box 1 samengevat. In werkelijkheid zijn in de periode 2022 - 2024 maximaal 20 paren geteld. Mogelijk zitten in het hele Vogelrichtlijngebied nog enige paren meer, bijvoorbeeld polder Westveen, waarvan telgegevens ontbreken. Het rekenmodel lijkt het aantal broedpaar in het gebied te overschatten. Dit kan betekenen dat de beschikbare gegevens van deze omgevingsvariabelen in het gebied niet overeenkomen met de werkelijkheid of dat er niet in het model te vatten variabelen zoals predatie een (grotere) rol spelen in het gebied. Recent uitgevoerde vernattingsmaatregelen of inrichtingen ten behoeve van bestaande instandhoudingsdoelen (ontwikkeling rietmoeras) zijn hierin niet meegenomen (deze gegevens zijn niet aanwezig in het model).

Voor de doelstelling kan gekeken worden naar historische data en naar een modelmatige benadering door de omgevingsvariabelen in het Vogelrichtlijngebied voor Grutto te optimaliseren. Volgens de berekeningen (box 1) zou de Nieuwkoopse Plassen & De Haeck circa 80 broedparen kunnen huisvesten. Dit is een toename van 291%. Dit ligt ver onder het historische aantal van 130-140 paar in 1974. Het landschap en het gebruik daarvan in en rond de Nieuwkoopse Plassen is echter gewijzigd en de predatiedruk is verhoogd, waardoor deze dichtheden in het huidige landschap niet realistisch zijn. De berekende aantallen kunnen daardoor niet als goede leidraad dienen. Wanneer de actuele populatieomvang en -trend wordt meegenomen én tevens gekeken wordt naar recente ingrepen in het Natura 2000-gebied ten behoeve van andere instandhoudingsdoelen (onder andere leefgebied herstel voor Roerdomp en Noordse woelmuis), is een doel van 30 – 35 territoria een realistisch haalbare populatie (tabel 9).

Voor de Grutto wordt de jaarlijkse ecologisch gezien haalbare groeisnelheid ingeschat op maximaal 3% (Vogel *et al.* 2024). Dit is dus de ornithologisch-ecologisch gezien haalbare groei als aan de ecologische randvoorwaarden wordt gedaan, zonder instroom uit omliggende gebieden. Bij 3% groei per jaar en een aanlooperperiode van enkele jaren (vanwege verbetermaatregelen) zou de populatie rond 2050 een verdubbeling ten opzichte van de actuele populatie kunnen laten zien. Bij gunstige omstandigheden is een snellere groei dan 3% per jaar mogelijk, maar in dat geval zal een ook instroom uit andere (Nederlandse) brongebieden aan de orde zijn. Omdat het dan om een verschuiving zou gaan zal de landelijke populatie per saldo dan niet harder groeien.

Door de ligging van het voor weidevogels geschikte deel in een hoek van het Natura 2000-gebied, grenzend aan een groter, voor weidevogels geschikt gebied buiten het Natura 2000-gebied, is herstel alleen mogelijk wanneer ook het terrein buiten het Natura 2000-gebied optimaal wordt/blijft voor weidevogels.

Tabel 8. Oppervlakken (ha) van de verschillende categorieën per omgevingsvariabele in Natura 2000-gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck.

Categorie	Oppervlak			Categorie	Oppervlak verstoring
	Beheer	Grondwaterpeil	Openheid		
Geen/slecht	731	74	728	niet verwijderbaar	179
Suboptimaal	0	100	0	verwijderbaar	441
Optimaal	16	573	19	geen	127
Totaal	747	747	747		747

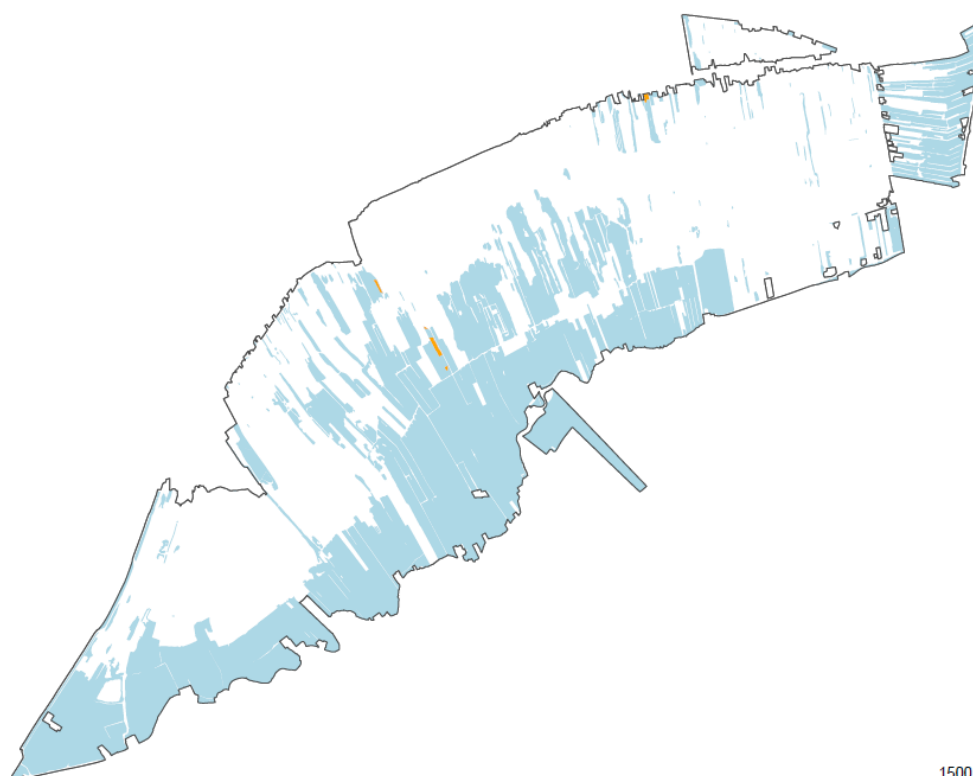

Tabel 9. Uitgangssituatie en mogelijke opties ten behoeve van de bepaling van de instandhoudingsdoelstelling (IHD) voor de Grutto als broedvogel.

	Uitgangssituatie en opties voor bepaling van de IHD	Territoria	t.o.v. huidig
1	Historische situatie (1974)	130-140	675%
2a	Huidige situatie (2022 - 2024) - zie ook uitleg in voetnoot 2 blz 3	8 - 20	
3	Berekende haalbare populatie	78	390%
4	Beredeneerde haalbare populatie	30-35	150%-175%
5	Waarvan haalbaar in 2050	30	

Categorie
 1
 2
 3
 4

Nieuwkoopse Plassen & De Haeck

Figuur 5. De indicatieve ligging van optimale terreindelen (1, donkergroen), de terreindelen met verbetermogelijkheden naar optimaal (2, lichtgroen) of suboptimaal (omdat sommige verbeterbare nog wel, maar sommige niet-verbeterbare variabelen niet kunnen worden verbeterd; 4, lichtblauw), en de suboptimale delen zonder verbetermogelijkheden (omdat de verbeterbare variabelen er al wél optimaal zijn; 3, oranje). De omstandigheden in de delen in lichtgroen en lichtblauw kunnen dus in theorie worden verbeterd, en daarmee ook de huidige dichtheden aan territoria van de Grutto; in de lichtgroene delen kan dit naar de maximale dichtheden, in de lichtblauwe naar minder hoge dichtheden, waarbij de maximaal haalbare dichtheid afhangt van welke omgevingsvariabele(n) suboptimaal blijft/blijven. In de oranje delen wordt deze voor die omstandigheden maximaal haalbare dichtheid reeds behaald en zijn geen verbetermogelijkheden. Ook in de donkergroene delen zijn geen verbetermogelijkheden, aangezien de situatie en daarmee de dichtheden hier in theorie al optimaal zijn.

Box 1. Beoordeling mogelijkheden voor populatieherstel van de Grutto in de Nieuwkoopse Plassen & De Haeck

Om te beoordelen welk herstel van de broedpopulatie van de Grutto in het vogelrichtlijngebied mogelijk is wordt een aantal stappen doorlopen. Deze zijn beschreven in een separate achtergrondnotitie en hieronder samengevat.

Stap 1 Berekening theoretische huidige aantallen Grutto

Om voor het gebied het theoretische huidige aantal Grutto's in grasland te berekenen op basis van de omgevingsfactoren beheer, grondwaterpeil, openheid en verstoring (Melman & Sierdsema 2017), is eerst bepaald welke dichtheid voorkomt bij elke combinatie van klassen van deze factoren (geen/slecht, suboptimaal, optimaal). Deze dichtheden zijn gebaseerd op kwantitatieve verspreidingsgegevens uit 2013-2015, omdat de gebruikte variabelen uit deze periode beschikbaar waren. Vervolgens is de in het gebied aanwezige oppervlakte grasland bepaald per combinatie van klassen van omgevingsfactoren en zijn de bijbehorende dichtheden (aantal territoria/100 hectare) vermenigvuldigd met de aanwezige oppervlakken.

Stap 2 Berekening theoretische maximale aantallen Grutto

Uitgangspunt is dat de niet-optimale omgevingsfactoren geoptimaliseerd kunnen worden, behalve openheid (hier beschouwd als landschappelijk gegeven). Daarbij gaat het naast natuur (bos etc.) ook om statische verstoringbronnen zoals gebouwen, wegen, hoogspanningsleidingen. Met behulp van de bij de geoptimaliseerde klassen van omgevingsfactoren horende dichtheden (stap 1), zijn vervolgens de verwachte maximale aantallen Grutto's berekend.

Stap 3 Berekening maximale verbeterpotentie en nieuwe theoretische maximale aantallen Grutto

Doordat de gegevens van de omgevingsfactoren soms niet overeenkomen met de actuele situatie en doordat niet alle mogelijk relevante omgevingsfactoren konden worden meegenomen (bijv. predatiedruk), verschillen de theoretische huidige aantallen Grutto uit stap 1 veelal van de getelde huidige aantallen. Wel kan de verbeterpotentie worden bepaald op basis van de verhouding tussen de theoretische huidige aantallen en de theoretische maximale aantallen. Deze verbeterpotentie is vervolgens toegepast op de feitelijk aanwezige (getelde) aantallen, om tot nieuwe theoretische maximale aantallen te komen.

Stap 4 Van nieuwe theoretische maximale aantallen naar een ecologisch beredeneerd maximum

In deze stap wordt aan de hand van historische maximale aantallen en (recente) informatie over de situatie in het gebied (gebruikte omgevingsfactoren en andere factoren zoals predatie) beredeneerd waarom de getelde huidige aantallen verschillen van de theoretische huidige aantallen Grutto's en wat dit zou kunnen betekenen voor de haalbaarheid van de nieuwe theoretische maximale aantallen. Zo nodig worden deze bijgesteld, en er wordt een bandbreedte gegeven (ondergrens en bovengrens maximaal haalbare aantallen). Dit is een beredeneerde waarde.

Stap 5 Berekenen tijdsspanne nodig voor bereiken maximaal haalbare aantallen

Door aan te nemen dat een gruttopopulatie onder optimale omstandigheden en door eigen reproductie met maximaal 3% per jaar kan groeien, wordt berekend wanneer de maximaal haalbare aantallen op zijn vroegst kunnen worden bereikt. Er wordt uitgegaan van een lage jaarlijkse groei, omdat de Grutto een langlevende soort met beperkte reproductiepotentie is (max. 4 eieren per paar per jaar; Vogel *et al.* 2024).

Betekenis van de weidevogelgemeenschap

Een duurzaam hogere dichtheid van de Grutto als broedvogel is alleen mogelijk als de weidevogelgemeenschap voldoende vitaal is. Dit geldt specifiek voor de Kievit die een belangrijke rol speelt bij het verdrijven van predatoren (indien Kieviten in een hoge dichtheid voorkomen). Dit is een belangrijk aandachtspunt bij de besluitvorming over een instandhoudingsdoelstelling voor de Grutto als broedvogel in Natura 2000-gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck.

De Grutto als niet-broedvogel: opties voor instandhoudingsdoelstelling

In het gebied zijn geen regelmatig bezette slaapplekken van Grutto's bekend. Buiten het broedseizoen wordt het gebied gebruikt als foerageergebied maar het gaat om een laag aantal vogels (seizoensgemiddelde <10 expl.). Het aantal foeragerende vogels ligt ook ruim onder de 0,1% van de flyway-populatie. Het advies is daarmee om de functie van de Grutto als niet-broedvogel niet te betrekken bij de instandhoudingsdoelstellingen voor het Vogelrichtlijngebied.

De begrippen seizoensmaximum en seizoensgemiddelde zijn uitgelegd in box 2.

Box 2. Seizoensgemiddelde en seizoensmaximum

Het *seizoensgemiddelde* is het gemiddeld aantal in een gebied aanwezige niet-broedvogels berekend uit de 12 maandelijkse tellingen in een watervogelseizoen van 1 juli t/m 30 juni in het daaropvolgende jaar, waarna een reeks van 6 achtereenvolgende seizoenen gemiddeld is. Het *seizoensmaximum* is het gemiddelde van het hoogste aantal per seizoen over een reeks van 6 achtereenvolgende seizoenen. Seizoensgemiddelden (gebruikt voor foeragerende vogels) hebben de voorkeur omdat pieken en dalen worden uitgemiddeld. Slaapplekken zijn bij de meeste soorten te kort bezet om seizoensgemiddelden uit te rekenen zodat voor die functie gewerkt wordt met seizoensmaxima. Om het aantal foeragerende vogels in een gebied te kunnen afzetten tegen de 1%-norm van een flyway-populatie wordt ook het seizoensmaximum gebruikt (er bestaan geen seizoensgemiddelden van flyway-populaties). De Flyway-populatie werd rond de eeuwwisseling (2002) op 170.000 vogels geraamd, tegen 79.000 vogels in de actuele periode (<https://wpp.wetlands.org/>).

Literatuur

- ANONYMUS. 2021. Natuurdoelanalyse Natura 2000. 103 Nieuwkoopse Plassen & De Haack. Provincie Zuid-Holland
- BEINTEMA A.J. & VAN DEN BERGH L.M.J. 1977. Relaties tussen waterpeil, grondgebruik en weidevogelstand. Deel 2: onderzoek 1976. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum.
- BRANDSMA O. 2001. Invloed van de Vos op de weidevogelstand in het reservaatgebied Giethoorn-Wanneperveen. De Levende Natuur 103: 126-131.
- HOOLJMEIJER J., VAN DER VELDE E., FOKKEMA R., HOWISON R., ONRUST J., RAKHIMBERDIEV E., SAARLOOS A., GROENHOF E., ZEEGERS T. & PIERSMA T. 2021. Grutto-Landschap-Project Jaarverslag 2020. Rijksuniversiteit Groningen, Wageningen UR, EIS Kenniscentrum Insecten, Groningen, Wageningen, Leiden.
- KENTIE R., HOOLJMEIJER J.C.E.W., TRIMBOS K.B., GROEN N.M. & PIERSMA T. 2013. Intensified agricultural use of grasslands reduces growth and survival of precocial shorebird chicks. *Journal of Applied Ecology* 50: 243-251.
- KENTIE R., BOTH C., HOOLJMEIJER J.C.E.W. & PIERSMA T. 2015. Management of modern agricultural landscapes increases nest predation rates in Black tailed Godwits *Limosa limosa*. *Ibis* 157: 614-625.
- KENTIE R., COULSON T., HOOLJMEIJER J.C.E.W., HOWISON R.A., LOONSTRA A.H.J., VERHOEVEN M.A., BOTH C. & PIERSMA T. 2018. Warming springs and habitat alteration interact to impact timing of breeding and population dynamics in a migratory bird. *Global Change Biology*: 5292-5303.
- KLEIJN D., DIMMERS W.J., VAN KATS R.J.M. & MELMAN T.C.P. 2009a. Het belang van hoog waterpeilen bemesting voor de Grutto: I. de vestigingsfase. De Levende Natuur 110: 180-183.
- KLEIJN D., DIMMERS W.J., VAN KATS R.J.M. & MELMAN T.C.P. 2009b. Het belang van hoog waterpeil en bemesting voor de Grutto: II. De kuikenfase. De Levende Natuur 110: 184-187.
- KLEIJN D. & BOS D. 2010. Een pilotstudie naar de interacties tussen broedende weidevogels en Brandganzen. De Levende Natuur 111: 64-67.
- KLEIJN D., SCHEKKERMAN H., DIMMERS W.J., VAN KATS R.J., MELMAN D. & TEUNISSEN W. A. 2010. Adverse effects of agricultural intensification and climate change on breeding habitat quality of black-tailed godwits *Limosa l. limosa* in the Netherlands. *Ibis* 152: 475-486.
- LOONSTRA A.H.J., VERHOEVEN M.A. & PIERSMA T. 2018. Sex-specific growth in chicks of the sexual dimorphic Black-tailed Godwit. *Ibis* 160: 89-100.
- LOONSTRA J., VERHOEVEN M., SENNER N., HOOLJMEIJER J., PIERSMA T. & KENTIE R. 2019. Natal habitat and sex-specific survival rates result in a male-biased adult sex ratio. *Behavioral Ecology* 30: 843-851.

- MELMAN TH.C.P. & SIERDSEMA H. 2017. Weidevogelscenario's; Mogelijkheden voor aanpak van verbetering van de weidevogelstand in Nederland. Wageningen, Wageningen Environmental Research, Rapport 2769.
- OOSTERVELD E., ALTENBURG W. & WYMENGA E. 2006. Toekomst weidevogelbescherming: bij hoog en bij laag. Landschap 23: 93-97.
- OOSTERVELD E. 2011. Weidevogels en predatie: een literatuuroverzicht. A&W-rapport 1448. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden
- PROVINCIE ZUID-HOLLAND. 2015. Beheerplan Natura-2000 gebied Nieuwkoopse Plassen en De Haeck. Periode 2015-2021.
- SCHEKKERMAN H. & MÜSKENS G.J.D.M. 2000. Produceren Grutto's *Limosa limosa* in agrarisch grasland voldoende jongen voor een duurzame populatie? *Limosa* 73: 121-134.
- SCHEKKERMAN H., TEUNISSEN W. & OOSTERVELD E. 2009. Mortality of shorebird chicks in lowland wet grasslands: interactions between predation and agricultural practice. *Journal of Ornithology* 150: 133-145.
- TEUNISSEN W., SCHEKKERMAN H., WILLEMS F. & MAJOOR M. 2008. Identifying predators of eggs and chicks of Lapwing *Vanellus vanellus* and Black-tailed Godwits *Limosa limosa* in the Netherlands and the importance of predation on wader reproductive output. *Ibis* 150: 74-85.
- TEUNISSEN W., KAMPLICHER C., MAJOOR F., ROODBERGEN M., & KLEYHEEG E. 2020. Predatie-problematiek bij weidevogels. Sovon-rapport 2020/41. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VAN DER VELDE E., KENTIE R., PIERSMA T., RAKHIMBERDIEV E. & HOOLJMEIJER J. 2020. De Grutto Monitor 2012-2019: De vinger aan de pols van de Grutto-populatie met een actueel overzicht van de demografische parameters op basis van langjarig veldonderzoek in Súdwest Fryslân. University of Groningen, Groningen.
- VELDKAMP R. 1998. Broedvogels van het Nieuwkoopse Plassengebied in 1997. Rapport Bureau Veldkamp.
- VOGEL R., FOPPEN R. & VAN DEN BREMER L. 2024. Inschatting van het haalbare populatieherstel in 2023-2050 van vogelsoorten met een ongunstige staat van instandhouding. Sovon-rapport 2024/49. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- WINSEMIUS P., CRONE F., IT FRYSCHE GEA, DE FRIESE MILIEU FEDERATIE & VOGELBESCHERMING NEDERLAND. 2020. Het Aanvalsplan Grutto.

Geraadpleegde websites

NATURA 2000. Geraadpleegd op 22 januari 2025. <https://www.natura2000.nl/>